

РЕЧЕНИЦЕ БЕЗ ПРЕДИКАТА У ЛИРСКОЈ ПРОЗИ МИЛОВАНА ДАНОЈЛИЋА¹

Ајсѝракић: Језик лирске прозе Милована Данојлића обележен је честом употребом реченица без предиката. На основу корпуса, који чине три његова дела: *Змијин свлак*, *Година ѝролази кроз авлију* и *Балада о сиромашѝву*, издвојили смо према синтаксичко-семантичким критеријумима неколике типове реченица без предиката. Данојлић се најчешће користи елиптичном, односно номинативном реченицом, која, у зависности од своје структуре, може имати различите степене актуализације и осамостаљења у односу на контекст. Осим тога, Данојлић често користи и инфинитивне реченице. У раду смо се осврнули и на књижевноуметничку вредност оваквих јединица, које су у стилистичком погледу ефективније и експресивније у односу на своје предикатске еквиваленте.

Кључне речи: лирска проза, Милован Данојлић, реченица без предиката, констатација, елипса, инфинитивна реченица.

1. Поезија Милована Данојлића често је бивала предмет како књижевнокритичког, тако и лингвостилистичког тумачења. Са књижевнокритичког аспекта тумачено је и његово прозно дело, али у науци нема подробнијих лингвостилистичких анализа прозе овог аутора. А та проза представља прави изазов за тумачења ове врсте. Пре свега, жанровски је тешко одредити. И сам Милован Данојлић истиче да прави роман никада неће написати, те да су му „ближа искуства претходних столећа, па и нека модерна истраживања од романа као изума грађанског друштва и образаца утврђених у 19. веку” (Данојлић 2008: 144). За Радоја Микића „нема сумње да је Данојлићева проза лирска, посебно онај најбољи део те прозе, у који спадају књиге *Змијин свлак*, *Година ѝролази кроз авлију*, *Балада о сиромашѝву*, по својој природи лирска, односно да је изграђена на снажном доживљају света природе,

¹ Овај рад настао је у оквиру пројекта 178014: „Динамика структура савременог српског језика”, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

на осећању за ритам живота у природи” (Микић 2008: 24).² Марко Недић наглашава да су Данојлићеве лирске хронике истовремено и веома блиске ромнескном прозном облику, па се о некима међу њима може говорити као о правим поетским романима који имају неколико заједничких особина које их изразито повезују у јединствену наративну целину или у посебан романескни циклус у прози (Недић 2008: 35). Недић такође, говорећи о Данојлићевом језику, истиче да су језичка инвенција и јасноћа израза, те лексичко, синтаксичко и ритмичко богатство прозног текста можда и најбитнија књижевна и естетска особина Данојлићеве прозе. Данојлићев језик јасан је, конкретан и једноставан, а ипак изузетно богат и сложен. Ритам и интонација његове прозе увек су нови и изненађујући и то је, према Недићевим речима, ритам, језик и стил праве лирске прозе (Недић 2008: 42). Таквом језичком и стилском изразу у Данојлићевој прози несумњиво доприноси честа употреба реченица без предиката, којима ћемо се ми у овом раду и бавити.

2. С друге стране, реченице без предиката представљају недовољно истражено поље у србистици/сербокroatистици, а често су бивале и предметом спора међу српским граматичарима: док им традиционална граматичка литература често не признаје статус реченица или их посматра као непотпуне реченице (Белић 1998; Маретић 1963; Стевановић 1974), у новијој литератури наилазимо на другачије ставове (Катић 1971; Пипер и др. 2005; Симић 2000).³ Узимајући за полазну класификацију беспредикатских јединица коју у *Основама синтаксиса српског језика* даје Радоје Симић (Симић 2000), настојаћемо да у овом раду најпре одредимо структурно-семантичке карактеристике поменутих јединица, а потом и њихову књижевноуметничку вредност.

2.1. Међу реченицама без предиката употребљеним у лирској прози Милована Данојлића најбројније су оне које се у традиционалној граматичкој литератури називају *номинативним реченицама* (уп. Стевановић 1974; Пипер и др. 2005), а које Симић одређује као *конструкције*. Као најважније одлике овог типа реченица поменути аутор наводи: само делимичну условљеност контекстом, способност да упућује на егзистентни денотат, као и објављену актуализацију ових јединица (Симић 2000: 116). Навешћемо по један пасус из сва три дела у коме се овакве јединице јављају да бисмо показали њихове главне карактеристике:

1. *Сјај њролећа: њлавичаста вајра у безобалној ноћи. Сјоља, свейла јаловосиј, а изнуиџра, њојао муиљај. У њрсјиима сврад, у корену зуба*

² Данојлићева дела која Микић оцењује као најбоља управо чине корпус за наше истраживање.

³ Више о досадашњим погледима на непредикатске реченице види у: Стевановић 2019.

киселости, у зеницама доцкање, нокти се разједају. Мрље снећа на сеновићим њрисџранцима. Ноћу, низ коље и врљике и гарава стабла цеди се отопина. Воде су на пропутовању, и све су бројније. Крошње се љуљају складно и широко, пуне древног достојанства. Ветар, изјутра, раздувава усијану куглу. Са смркавањем, из рупа измили заостала студен. Ноћ: одстирељена врана која је, њадајући забила кљун у блајо. Одонуд, где се хладноћа преко дана скрива, почињу излазити змије. Сатима непокретне, на сунцу, лече се од зимске прехладе. Јујовина и њомрчина: дубоко хујање крошњи и душа. Неразумљив њовор, ѓде џојлина замењује смисао. Пљусак се залеће у мрак, љуља се свећа у ветру. Мирис неојране вуне, усџајалој брашна и сувих храсџових даски. Воњ маховине сасџрујане са камена. Снег се урушио у пукотине ноћи, хладноћа се преобраћа у хук. Небо, њрозор ојворен ѓрема јују. Ход путника се не разликује од шобота воде. Шума ојрнуџа кабаницом од њомрчине и ѓујољака. Неко куца у прозор изнад кревета. Мрак, вејар, кашаљ црнине, и ојетџ ѓљусак. У срцу мрака, јак мирис кукурека (ГПКА: 138).⁴

2. Уђеш у сну, изиђеш у сну, не памтиш кад си ушао, не видиш да си изашао; накнадно се досеђаш да си био, и питаш се ниси ли од неког другог чуо то што памтиш. Деџињсџво. Уистину почиње тек кад прође, и одвија се, до краја живота, унатраг. Никад не престаје, само се од неког времена, мора пригушивати. Дечашџво: деџињсџво које се ѓрилајођава, које ѓриземљује своје велике, смеле ѓланове. Прелази су неосетни, видљиви су једино споља наметнути оквири. Предшколско доба, ѓлов са целином: облаци, ѓраве, звери, минерали, кише, снегови, вајџре, димови, све у истом ѓорейку. Основна школа: вејбе из означавања. Нижа ѓмназија: хвајтање ѓрвих веза и узрока. Одрасџање, најорно ѓомерање ѓодишњих доба. Висока ѓрава у ѓродневной мајској киши, ѓетџроваче које ѓочињу сазревајџи оној јујџра кад ѓшеница сџане да жуџи, ѓреврајџнички јуриши вејџра, обично ѓредзору. Зимска разданућа: сџора расвејљавања у ѓлави. Слуџиње које не смеш ником ѓоверџџи, ниџи их имаш с ким ѓоверџџи. У десетој, у педесетој, у стопедесетој, увек си на првим корацима. Дете је у дечаку, дечак у престрашеном младићу, младић у човеку-путнику, сви у књигописцу који срџче повест. Зрелост је опонашање обрасца зрелости, изворна је једино незрелост. Сеђања, рашџркана и ѓусџа: слади докази да смо били, климава обеђања да ћемо још биџи (БОС: 112).⁵

⁴ Број у загради односи се на број стране извора који су у раду означени скраћеницама, а чији су библиографски подаци дати на крају рада.

⁵ Понекад се догоди да се у структури беспредикатских реченица нађе предикат, као у

3. (3) После већих пољских радова, увече, авлија се тресе од неприродног узбуђења. *Најире вечера: сѣолови сѣојени на рудини. Сир у шањирима*, кашике једнолично звецкају. *Иіранка, йосѣојано йоийшање ноју*. Цигани издужују вратове према небу (корњаче, с масним шеширима). Контрабас искаче, домигује се с коловођом. *Изнад сенској колца месец: низак, дукѣав, а шако бескрајно удаљен од неверовајној комешања и врења. Авлија, чаша насред васионе. Иіранка, дура у чаши воде* (ЗС: 34).

Као што се из означених примера види⁶, ове јединице састоје се из супстантивне речи која може бити праћена атрибутом. Све именице које чине дате језичке јединице у морфолошкој су форми номинатива, дакле, њихов облик није условљен контекстом. Даље, јасно је да ове јединице упућују на егзистентни денотат: наратор дочарава оне фрагменте из свог детињства којих се сећа или износи одређена размишљања о старосним добрима, као што је то случај у примеру (2), из *Баладе о сиромашћиву*.

2.1.2. С обзиром на то да су констативне ноеме веома разноврсне по свом облику, функцији и смислу, Радоје Симић издваја неколико врста ових једница. Прва, најважнија и у језику најзаступљенија врста јесте она коју овај аутор одређује као *елијсу*, премда термин елипса има различита тумачења у србистици (уп. Стевановић 2019: 178). За Симића би елипса била свака контекстна номинација чији је смисао јасан из изречених речи. Код елипсе, предикат нити је једнозначно надоместив, нити је потребан за њихово разумевање (Симић 2000: 118). Под елипсу бисмо могли подвести и највећи број реченица без предиката које се јављају у лирској прози Милована Данојлића, а будући да су примери многобројни, јасно се уочавају поједини структурно-семантички типови.

Ретко се јавља елипса сачињена само од једне јединице и тамо где се јави долази неколико таквих јединица у низу:

4. *Скишарања и окајања, усхиѣи и очајања*; усхити, који се врло мало разликују од очајања (БОС: 180); *Мрак, веѣар*, кашаљ црнине, и опет *йљусак* (ГПКА: 138); У село су продирале неке речи као мали, отровни комарци. *Кулак, сабоѣер, реакција* (ЗС: 11); *Абар, кокошарник, млекар, качара*. Свака се зграда на јужни темељ налактила, као Сфинга (ЗС: 29);

примеру *Дечашћиво: деѣињсћиво* које се *йрилајођава*, које *йриземљује* своје велике, смеле *йланове* и сличним наведеним примерима, међутим, тај предикат, у конкретном примеру *се йрилајођава* и *йриземљује*, предикат је зависне односне клаузе, а не главне, која је и даље беспредикатска.

⁶ Реченице без предиката истакнуте су курсивом.

Сео сам у хлад разрасле, низ плећа јарка спуштене врзине. *Остїруїа, црни ѿрн, ілої, ѿасиковина*. Све укрштено, уплетено (ЗС: 104).

Код оваквих примера, за разумевање самих исказа неопходан је контекст, те су оне у већој мери условљене контекстом од оних које имају сложенију структуру. Будући да се јављају са другим једночланим номинацијама, најчешће имају функцију набрајања, навођења онога што се нашло пред очима или у мислима аутора/јунака.

Међутим, има и примера где се јавља једночлана номинација сама, и то издвојена или у посебан пасус или стављена на почетак новог пасуса:

Река.

Ту је, још тече.

Скупља се, увија, разлива. Овде се разбрбљала: црној се ноћи, црна, поверава (ЗС: 39);

Тишина. Коначна, пуна, у себи се напиње. Неки велики, посмртни, задржани дах, који је обухватио све што се између земље и неба затекло (ЗС: 104); *Чемуњање.* Посао за старије, доконе укућане. Да покажу како још за нешто ваљају (ЗС: 171); *Народ.* Знаш како дише, знаш шта неће; шта хоће, то ни њему није до краја јасно (БОС: 167).

Стављање једночлане номинације у иницијалну позицију у пасусу или њено издвајање у засебан пасус на поетичком плану приближава прозу поезији, па су овакви искази још једна потврда лиричности Данојлићеве прозе.

Иницијална позиција није резервисана само за једночлане номинације. Када је једночланој номинацији прикључена још нека, односно када је реченица сачињена не више од једне супстантивне речи, него од синтагме, добијамо вишечлану номинацију код које се општи смисао може погодити без јачег ослањања на контекст.

Најчешће се једночлана номинација комбинује са валуативном:

Трава слинава, сайуњава... Али нек је два дана оставе на миру, нек два-три дана окиша, она се прибере, обнови, озелени. *Прва ѿоука из неунїшїивосїи живоїиа* (ЗС: 27); У авлију улазиш кад се намирује стока. *Наїао ѿајац, дубоко ілувило. Друїачїји одјек сїварї. Друїи склад шумова. Заїлушеносїи ѿредела, у којем се зїуснуо ванземни мук. Усїорени ілов луїајуїуїх іласова* (ЗС: 57); *Цик ілавїх лаїшца. Лїске од іозрачне свїле. Плава оїна іраскозорја, маказама исечеана, у лїсїове искројена. Лаїшце разведене зракасїо. Кружїи, іречника два санїшїметїра, са лучним исїуїчењима* (ЗС: 70); *Лудо деїшїњсїво, неїрїмерено дечашїво, іревремено суочавање са вечним исїїнама, забасавање у*

здрку (БОС: 171); Скела, развучена с краја на крај видика; најоварена људима, сџоком, кукурузовином, прањем, сламом, мошкатама и дундевама (ГПКА: 310); Дечак је запазио да се овце чак и мрчу безвољно, како која овну дође на ред; неке и тада, заскочене, пасу. Тужна, безнадежна створења (ГПКА: 20).

Код оваквих конструкција, где се просте номинације (права, йоука, шајац, лувило итд.) комбинују са другим, најчешће валуативног типа (слинава, сайуњава, прва итд.), језичке јединице узајамно се семантички подржавају, што доприноси њиховој актуализацији.

Још више актуализацији оваквих исказа доприноси комбиновање једночлане или вишечлане номинације са релационом, и то просторном (а) или временском (б):

(а) Сјоља, скученост и јолошиња; изнушра, дујање и надимање (ГПКА: 127); У јодножју јадине зова: кренула узбрдо, па се претоварила цвећем, и закочила (ГПКА: 156); Сјрах око воденице, јо врбацима (ЗС: 45); У једном ујлу, два висока мейална креветја, са месинјаним кулицима на четири ујаоне шийке (ЗС: 87); Око кланице, смрад закраних душа (БОС, 163);

(б) У сумраку, заустављени јокреши, радње и мисли. Где је шта стало, ту ће и остати (ГПКА: 190); У јролеће јоврће, у лејо нешијо воћа, у јесен потегне чокањ и онај ко не мари за ракију, а у зиму - месо (ГПКА: 256); Буђење у јлуво доба, ијлице месечине јо снеју, јешачење јо целцу, јакеши, рано чийање новина, сјавање јо сјоловима (ЗС: 56); На крају, јодишишавање (БОС: 68); Тојла учioniца у мирно зимско јујро (БОС: 104).

Смештање денотата у одређени просторни или временски оквир, а посебно у оба истовремено, омогућава не само потпуну актуализацију исказа, већ и велики степен осамостаљења у односу на контекст.

Често је номинација комбинована и са негацијом:

Граја јача, нестрпљење расте, а никој да каналише неиздржљиву здрку (БОС: 74); Ни вејра, ни облачка (БОС: 79); Страсно слутим и разбирам значења свих тих, разноликих кретњи и померања око мене. Ничеј сувишној, ни случајној (ЗС: 19); Није хлада, осим око зидова (ЗС: 31); Светлост је разголитила оскудицу, показала њена најболнија места, а понегде их и увеличала. На све стране зврји празнина, а у њој није одбаченој јарчетја хлеба, ни јабуке ојале крај јлојта, ни диње ни красјавца којима би се заварала јлад, ни ораха ојкојрљаној далеко од сјабла, ни јшеничној класа да се у јролазу убере. Ничеја, сем зеља и којрива... (ГПКА: 123); Два пута је, у трагању за рибом, прошао онуда с корпом у руци; узалуд. Ни мренице! (ГПКА: 206); Кућа је неомалтерисана, без плота, без кије: велико, сумануто страдање цигле, црепа и камена! И ниојкуд јомоћи! (ГПКА: 213); Воде су се сјуриле у реку, а река удрила главом у зид, и ћути.

Није дисирој илићака који радосно звони и преко које, лака и босоноја, пребирчава вода! (ГПКА: 273).

Овакве конструкције, којима се уз помоћ неке одричне речи (прилога, придева, речце или заменице) означава непостојање одређеног денотата, заправо су беспредикатски еквиваленти негираних егзистенцијалних реченица, који су стилски ефективнији од предикатских реченица. Последњи примери су, уз то, и екскламативно интонирани, што појачава њихову стилогеност.

У лирској прози Милована Данојлића уочавамо још један тип екскламативно интонираних реченица без предиката, који ћемо илустровати следећим примерима:

Овце су, зато, у стању да се напасу на сваком месту, под условом да им се за пашу дадне довољно времена. А ујесен, пред њима је све време што га је Бог на земљи оставио. Због те прилежности, и велике покретљивости вилица, настрада и покоја танушна травчица, која би вољу или коњу сигурно промакла. *Каква смешно-шумна усредсређеност на толи ојсијанак! Каква заморна ирачичност, и одвраћеност од свега што није у вези са прехраном!* (ГПКА: 20); Смрт безименог ноћника, коју је изазвао незнани кућевласник, у непознатом француском селу, једне неутврђене ноћи око 1930. године он ће целог живота носити у себи и повремено о њој размишљати. *Каква сирахоја, појинути иако сурово и бесмислено!* (ГПКА: 86); Млада жена, или удавача, уз стадо, пева. Нико је не види, а пола села је чује; пустила је себи на вољу, као птица. Слушајући је, он у себи, сасвим тихо, прати, па му се чини да му глас чобанице излази из сопствених уста. *Какво уздићуће, какав узлећ!* (ГПКА: 9); Таласање и струјање тече уз брег, пребацује се преко хрбата планине, одлазећи онамо где би, по свему што зна и замишља, морало бити Драгачево. *Каква расијевана и хранљива реч: Драгачево!* (ГПКА: 131); *Каква жврљошина, недостијна њеној уледа и звања!* (БОС: 44).

Оваквим реченицама исказан је неки суд или коментар наратора на претходно описану ситуацију, а употребом придевске заменице *какав*, односно *каква*, само се интензивира значење целог исказа. За овакве исказе Миланка Бабић наводи да се јављају у разговорном стилу за исказивање одушевљења, дивљења према одређеном денотату и у контекстима који траже јак, експресиван и економичан израз (Бабић 2010: 120). Заменицом *какав*, која конгруира са именицом у роду, броју и падежу, истиче се максимум одговарајућег својства именице као носиоца исказа, а да ли ће семантика исказа бити позитивна (уп. *Какво уздићуће* или *Каква расијевана и хранљива реч*) или негативна (*Каква жврљошина*, *Каква сирахоја*) зависи од значења именице и/или придева који уз њу долазе.

Још један тип реченица без предиката заступљен је у великом броју примера у нашем корпусу. Према структурном критеријуму, могли бисмо тај тип означити као двоструку, односно вишеструку номинацију, будући да је сачињена од две просте номинације или више њих, а које се међусобно доводе у везу:

Песма као излаз из свећа, као ошкриће слободе од које се доживљује вршоловица. Песма као званични акорд хиљадугодишње историје: кроз три-четири године, чобанице у Побрђу ће замукнути... (ГПКА: 12); Сокаком који силази ка потоку данима нико није прошао. Нетакнут целац допире до половине врзине. Сокак: преиуњен и заустављен јојок (ГПКА: 73); Снећ, као новоосвојени заборав. Ходање кроз њ: замршен јодухвај, иде се зна једино основни правац, док се све остало ошкрива и разрешава из иренујка у иренујак. Сударање са безизледном, километарском масом, која никад није коначно подељена (ГПКА: 75); Зима: ојсађена шврђава јолој животија; сласћ иринудној боравка у земунци (ГПКА: 79); Авлија, чаша насред васионе. Игранка, бура у чаши воде (ЗС: 34); Шаре љаве и црвене: слеђени крикови давних сјорова, судари узвишених, а несајласних шежњи (ЗС: 87); Минерална вода: у небо шикнућ, расјрснућ млаз, исјаљена ракетља (ЗС: 116); Сводови сенки, ниски јролази између шумских сјадала (ЗС: 119); Понеки оштар мирис, или сјудени дрзјај ветра: замеци јасноће и чистиоће (БОС: 137); Учионица, осмајрачница од сјакла и сјаја (БОС: 120); Живица, иридављена сметом, и врана, на врху дандере: нешито збуњеној животији усред својшће, сјокојне смрти (БОС: 140).

Видећемо, на основу наведених примера, да се у оваквим конструкцијама два појма доводе у везу, односно један се идентификује преко другог/других: сокак је препуњен и заустављен поток, шаре су слеђени крикови, авлија је чаша, игранка је бура, учионица је осматрачница итд. Међу забележеним примерима неколико је оних у којима је веза међу денотатима остварена путем поређења (*песма као излаз, ошкриће; снећ као заборав*), док највећи број оваквих вишеструких номинација представља примере метафоре, и то најчешће апозитивне метафоре. Будући да се ради о беспредикатским јединицама, изостаје тип копулативне метафоре, чијим скраћивањем добијамо апозитивну метафору. „Апозитивна метафора примјеном наведене теорије настајала би укидањем копуле у предикативној метафори, чиме би предикатив добио синтаксички статус апозиције (именице уз именицу у истом падежу) [...] Умјесто копуле нефигуративни и фигуративни појам сада у говорном језику одваја пауза, а у писаном језику запета или црта” (Ковачевић 2000: 24), што потврђују и наши примери. Осим запете и црте, нефигуративни и фигуративни појам могу бити одвојени и двотачком, што је у Данојлићевој прози чест случај (уп. примере *Шаре љаве и црвене: слеђени крикови давних сјорова, судари узвишених, а несајласних шежњи; Минерална вода:*

у *небо шикнуџи, расџрснуџи млаз, исџаљена ракеџла*). Овако честа употреба двотачке у примерима са апозитивном метафором у складу је са основном функцијом овог интерпункцијског знака: да стоји између два садржаја од којих потоњи другачије описује садржај претходног (Симић 2006: 170).

2.2. Сви досада издвојени и анализирани типови реченица без предиката били су уједно и без глагола, те бисмо у тим случајевимаа могли изједначити беспредикатску и безглаголску реченицу. Међутим, нису све беспредикатске реченице нужно и безглаголске. Другим речима, има реченица без предиката које у себи садрже глагол, само што се он не налази у личном глаголском облику. Те реченице се у литератури најчешће називају инфинитивним реченицама (Пипер и др. 2005; Стевановић 2019), док их Симић посматра као директивне номинације (Симић 2000: 118). У Данојлићевој лирској прози често наилазимо на овај тип реченица:

Уз сву муку, мора да им је било лепо, мисли Дечак, дрхтећи од ко зна ког тајног миља... *Уџи, увече, у слабо џознаџу речну долину, свиџи себи џнедо у џрохладној џомрачини...* *Зайаџиџи ваџру, оџераџи хладноџу, разџиџи сџрах, џрикуџиџи се, средџи се око нечеџа. Оџаваџи, како се и колико може, и доживеџи, у свануџе, радосџи шџо се ноџ џреџуриџа џреко џаве...* (ГПКА: 8); Требало би, овога часа, некуда поџи, учинити нешто сласно, достојно дивног свеувида. *Преџи се, изџи из себе, узлеџеџи џреко знаних џраница* (ГПКА: 10); *Чиџаџи и џисаџи, џисаџи и чиџаџи; чиџаџи било шџа, џисаџи о било чему* (БОС: 119); *Љурнуџи: с које сџране, куда, оџакле?* (БОС: 175); *Оџиџи далеко, шџо даље. Кренуџи, и никада се не заусџаваџи. Поџи за лелуџавим ваџонима, оџџловџи, до краја свих ноџиџу, свуда, било куда* (ЗС: 51); Увек иста игра лукравог самозаваравања. *Учиниџи, дар једном, с радосџу оно шџо сам бездрој џуџа с џаџеџем и досаџом изврџио* (ЗС: 126); *Исувише се залеџем, и у џубави и у мржњи. Свесџи се на нешџо мало, мало, шџо нико не може оџџориџи. Биџи јасна џачка у срцу џусџоџи* (ЗС: 127).

За разлику од номинативних реченица, које се могу јавити и у говору наратора и у говору јунака (премда је њихов говор тешко разграничити, с обзиром на то да у сва три дела наратор успоставља дијалог са млађим собом, односно, дечаком и младићем који је он сам био), инфинитивне реченице јављају се првенствено у говору јунака, и то углавном као помишљени говор. Овакву употребу инфинитива наводи и Срето Танасић: „Када се обликом инфинитива исказује проспективно значење, онда је, у ствари, реч о обелодањивању потребе коју за остваривањем неке радње осећа, у себи, неко дато лице” (Пипер и др. 2005: 479).

3. Након проведене анализе, могли бисмо закључити да су номинативне реченице, односно елипсе, најчешћи тип реченица без предиката које се

јављају у лирској прози Милована Данојлића. Могу бити једночлане, у већој мери ослоњене на контекст, или валуативне, релационе, негиране итд, са већим степеном осамостаљења и већом актуализацијом. Њима писац сажето и врло ефектно дочарава пределе и сећања из свог детињства и младости, као и импресије које они изазивају у њему. Неретко се управо у оквиру једне конструкције јављају и део предела који искрсава из сећања и импресија коју он изазива тако што конкретна појава асоцира на нешто апстрактно, творећи на тај начин метафоричне вишеструке номинације.

Номинативне и инфинитивне реченице нису једини типови реченица без предиката који се јављају у ова три анализирана дела⁷, али су свакако најзаступљенији. И не само у овим, него и у другим Данојлићевим делима, пре свега путописној прози *Брисани ѝросѝор*. Честа употреба оваквих јединица, посебно низање констатација, доприноси сликовитости и симболизацији језика Милована Данојлића. Тако се овакве јединице намећу као једна од основних језичко-стилских карактеристика лирске прозе не само код Данојлића него и лирске прозе уопште, те чине једну од главних диференцијалних црта између дескрипције и нарације као два основна вида приповедања.

ИЗВОРИ

ГПКА: Данојлић (2002): Милован Данојлић, *Година ѝролази кроз авлију*, Београд: Филип Вишњић.

БОС: Данојлић (1999): Милован Данојлић, *Балада о сиромаштвју*, Београд: Филип Вишњић.

ЗС: Данојлић (1979): Милован Данојлић, *Змијин свлак*, Београд: НОЛИТ.

ЛИТЕРАТУРА

Бабић (2010): Миланка Бабић, *Опегеди из ѝраѝмаѝичке синѝтаксе*, Источно Сарајево: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву.

Белић (1998): Александар Белић, *Оѝшѝа линѝвисѝика: о језичкој ѝприроди и језичком развѝику*, Београд: Завод за уѝбенике и наставна средства.

⁷ У малом броју примера забележене су тзв. реченице са презентативима: *Ено кумове сламе: све што човеку, при гледању у небески свод, разумно пада на ум, јесте покоја земаљска неподопштина. Ено Великих кола, са рудом накривљеном ѝрема северозайаду: и небески домаћин је са своје њиве дотерао шта је имао...* (ГПКА: 294); Први је, разуме се, Марков Шарац, који са својим господаром пије из исте тулумине; *ево чудесној Јабучила Војводе Момчила; ево коњакулаша Милоша Војиновића...* (БОС: 31).

- Данојлић (2008): Милован Данојлић, Запис о исповедању, *Зборник 24. књижевних сусрећа Савремена српска проза*, 11–19.
- Катичић (1971): Radoslav Katičić, *Jezikoslovni ogledi*, Zagreb: Školska knjiga.
- Ковачевић (2000): Милош Ковачевић, *Стилистика и граматика стилских фигура*, Крагујевац: Кантакузин.
- Маретић (1963): Томо Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Микић (2008): Радоје Микић, Исповест као наративна стратегија, *Зборник 24. књижевних сусрећа Савремена српска проза*, 21–32.
- Недић (2008): Марко Недић, Лирска и критичка нарација Милована Данојлића, *Зборник 24. књижевних сусрећа Савремена српска проза*, 33–34.
- Пипер, Антонић, Ружић, Танасић, Поповић, Тошовић (2005): Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременога српског језика*, Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Матица српска.
- Симић (2000): Радоје Симић, *Основи синтаксе српског језика*, Београд – Никшић: Филолошки факултет, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика – Јасен.
- Симић (2006): Радоје Симић, *Српски правопис*, Београд: Јасен.
- Стевановић (1974): Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнोजезичка норма) II. Синтакса*, Београд: Научна књига.
- Стевановић (2019): Јулијана Стевановић, Досадашња проучавања непредикатских реченица у науци о српском језику, у: *Савремена проучавања језика и књижевности*, *Зборник са X научној скупи младих филолога*, Крагујевац: ФИЛУМ, 177–185.

Julijana S. Despotović

University of Kragujevac

Faculty of Philology and Arts

Center for the Study of Language and Literature

SENTENCES WITHOUT PREDICATE IN MILOVAN DANOJLIĆ'S LYRICAL PROSE

Summary: The language of Milovan Danojlić's lyrical prose is marked by the frequent use of sentences without predicates. Based on the corpus, which consists of three novels by Milovan Danojlić: *Zmijin svlak*, *Godina prolazi kroz avliju*, and *Balada o siromaštvu*, several types of sentences without predicates are extracted according to syntactic-semantic criteria. Danojlić most often uses elliptical or nominative sentences, which, depending on their structure, may have different degrees of actualization and independence in relation to context. In addition, Danojlić often uses infinitive sentences. The paper also deals with literary and artistic values of such units, which, in stylistic terms, are more effective and expressive than their equivalents with predicate.

Keywords: lyrical prose, Milovan Danojlić, sentence without predicate, statement, ellipse, infinitive sentence.